

Z Ustróniô do Bierónia i z Jastrzymbiô do Wrôclawia

O problemach z końcówkami dopełniacza w pewnych typach nazw miejscowych

Niniejsze wydanie Poradnika „Tak sie rzóndzi po ślónsku“ ma pomóc osobom mówiącym i piszącym po śląsku w prawidłowym zastosowaniu końcówek **-ô** oraz **-a** w formach dopełniacza niektórych nazw miejscowych.

Konieczność zwrócenia uwagi na ten problem wynika z faktu, iż coraz częściej – a szczególnie w języku młodego pokolenia – dochodzi do zachwiania tradycyjnego systemu dialektu śląskiego i do zupełnego pomieszania dwóch typów odmiany, w których jeden wykazuje w dopełniaczu końcówkę **-a** a drugi **-ô**.

Błędne, hiperpoprawne formy **do Wrocławio**, **do Bytómio** pojawiają się już nierzadko w tekstach internetowych i publikacjach współczesnych wydawanych drukiem. Na takie hiperpoprawne **-ô** w dopełniaczu są narażone szczególnie nazwy rodzaju męskiego o wygłosie miękkim: **(do) Bierónia, Wrôclawia, Wodzisławia, Bytómia**. Autorzy nie obeznani dobrze z systemem dialektu śląskiego mieszają takie nazwy z nazwami rodzaju nijakiego utworzonymi za pomocą formantu **[-'e]**, będącego kontynuacją prasłowiańskiego **-yje**, typu **Jastrzymbie, Ôrzysze**, gdzie w dopełniaczu regularnie pojawia się końcówka **-ô**: **do Jastrzymbiô, do Ôrzyszô, do Zôbrzô** itd.

Z drugiej strony równie często wielu autorów pod wpływem języka standardowego unika końcówki **-ô** pisząc lub mówiąc po śląsku nieprawidłowo: **do Podlesia, do Zawodzia, do Orzysza**.

! Zasada:
Końcówka **-ô** w dopełniaczu nigdy nie może pojawić się w nazwach rodzaju męskiego! W takich nazwach należy bez wyjątku stosować końcówkę **-a***

Przykłady:

Wrôclôw	do Wrôclawia,
Bytóm/Bytón	do Bytómia/Bytónia,
Bierón	do Bierónia
Wodzisłôw	do Wodzisławia
Racibórz	do Raciborza

Roździyń	do Roździynia
Dobroździyń	do Dobroździynia,
Dobrzyń	do Dobrznia
Kamiyń	do Kamiynia
Landzmiyrz	do Landzmiyrza
Roźmiyrz	do Roźmiyrza
Strzebiyń	do Strzebiynia

* niektóre nazwy rodzaju męskiego przyjmują w dopełniaczu końcówkę **-u**, tak jak **Chełm > do Chełmu, Ôtmant > do Ôtmantu, Nydek > do Nydku**. Problem ten jednak nie jest przedmiotem rozważań niniejszego poradnika.

Uwaga: Do tego typu nazw nie należy nazwa *Ustroń* w Beskidzie Śląskim. *Ustroń* po śląsku nazywa się **Ustrónie** (rodzaj nijaki!) > **do Ustróniô**! Patrz niżej.

Jakie nazwy przybierają w dopełniaczu końcówkę **-ô**?

Najbardziej wyrazistym typem nazw miejscowych o końcówce dopełniacza **-ô**, są **nazwy rodzaju nijakiego utworzone od wyrażenia przyimkowych**. Wyrażenie przyimkowe to połączenie przyimka z rzeczownikiem: **pod lasym, za góróm, na wsi** itd.

Nazwa	forma dopełniacza	wyr. przyimkowe
Zôbrze	do Zôbrzô	arch.: za debrami
Zôlynze	ze Zôlynzô	za łyngiym
Podlesie	z Podlesiô	pod lasym
Nôwsie	z Nôwsiô	na wsi
Zôlesie	ze Zôlesiô	za lasym
Zôrzycze	ze Zôrzyczô	za rzykóm
Zômoście	ze Zômościô	za mostym
Zôwodzie	ze Zôwodziô	za wodóm
Zôp(ł)ocie	ze Zôp(ł)ociô	za płotym
Podgórze	z Podgórzô	pod góróm
Ôpole	z Ôpolô	ò pole
Ustrónie*	z Ustróniô	u stróny

* **Ustrónie** to autentyczna śląska nazwa miasta *Ustroń* i tak należy ją stosować w tekstach po śląsku.

Wyżej wymieniony typ nazw jest bardzo częsty na Śląsku (jak również na całym polskim obszarze językowym). Nazwy takie mają zarówno duże miasta jak też niewielkie przysiółki.

Uwaga: Przyimki **za** oraz **na** przeobrażają się w nazwach tego typu w przedrostki **zô-** oraz **nô-**. W języku młodego pokolenia występują coraz częściej nieprawidłowe formy bez pochyleń zgodne z językiem standardowym i formami urzędowymi: **Załyńże, Zabrze**. Pod wpływem języka ogólnopolskiego nastąpiła również tutaj erozja systemu językowego – szczególnie ludność nie mieszkająca w pobliżu danej miejscowości nie zna jej nazwy z przekazu międzypokoleniowego i nazywa ją z reguły już tylko „po urzędowemu”, nie dopasowując nazwy do systemu tradycyjnej śląszczyzny.

Drugim typem częstych nazw miejscowych, które przyjmują w dopełniaczu końcówkę **-ô**, są **nazwy rodzaju nijakiego utworzone za pomocą formantu -‘e** (< od prasłowiańskiego **-ьje**; oznaczający pierwotnie tzw. rzeczowniki zbiorowe)

Przykłady:

Nazwa	forma dopełniacza
Jastrzymbie	do Jastrzymbiô
Ōrzysze	do Ōrzyszô
Wyrzbie	do Wyrzbiô
Dymbie	z Dymbiô
Brzimie	z Brzimiô
Brzeście	z Brześciô
Sośnie	ze Sośniô
Świbie	do Świbiô
Chebzie	z Chebziô
Czarnożynie	do Czarnożyniô*
Górażdże	do Górażdżô
Koźle	do Koźlô
Wyrchlesie	z Wyrchlesiô
Sôdowie	ze Sôdowiô*

* **Czarnożynie** to miejscowa śląska nazwa wsi Czarnocin k. Leśnicy. **Sôdowie** to śląska nazwa wsi Sadów k. Koszęcina.

Do tego typu należy szczególnie wiele nazw utworzonych od nazw roślin: **Brzimie** (**brzim** = modrzew), **Świbie** (**świba** = stara słowiańska nazwa darnia *Cornus mas*), **Chebzie** (**chebź**: pierwotnie nazwa młodego bzu oraz wszelkich chwastów zaroślowych; od tego też lokalne znaczenie śmieci), **Sośnie**, **Dymbie**, **Brzeście** (**brzost** = wrzos na części Śląska), **Wyrzbie** itd.

Niejednoznaczna jest powtarzająca się na Śląsku nazwa **Wielopole**, która tworzy dopełniacz raz z **-a** (jak **pole**; na przykład **Wielopole** > **Wielopola** (pod Rybnikiem), raz z **-ô**: **Wielopole** > **Wielopolô**

(w *gminie Popielów*). Inne nazwy miejscowe rodzaju nijakiego nie stanowią źródła błędów językowych (mają tożsamą z ogólnopolską końcówkę **-a**: **Nôkło** > **do Nôkła**, **Łazisko** > **do Łaziska** itd.) i nie są przedmiotem niniejszego opracowania.

Adaptacja nazw geograficznych spoza Śląska

Z wyżej opisanymi zjawiskami gramatycznymi jest ściśle powiązany problem adaptacji nazw geograficznych podobnego typu spoza Śląska. Młode pokolenie z osłabionym wycuciem językowym zazwyczaj pozostawia takie nazwy w brzmieniu ogólnopolskim, nie dopasowując ich do systemu śląszczyzny (rezultat: niespójność systemowa i dalsze osłabienie tradycyjnego systemu na rzecz polszczyzny standardowej). Skodyfikowany język śląski powinien tutaj również stosować końcówkę znaną z podobnych nazw śląskich: **-ô**.

Przykłady nazw geogr. w brzmieniu śląskim:

Pómorze (< po morze): **z Pómorzô**

Zôłzie (< za Ōlzóm): **ze Zôłziô** (nazwa jest prawdopodobnie chrztem współczesnym i dlatego nawet na Zaolziu przyjęta w formie standardowej **Załdzie** zamiast **Zôłzie**)

Podlasie (< pod Lachami): **z Podlasiô**

Powisłe (< po Wisłã): **z Powiślô**

Zôsole (< za Sołóm): **ze Zôsolô**

Podkarpacie (< pod Karpatami) : **z Podkarpaciô**

Wycinek pierwszej mapy Pszczyńskiego Wolnego Państwa Stanowego autorstwa Andreasa Hindenberga z roku 1636 ze wsią Kobiór i widocznym płotem, który odgradza wieś od lasu. Pamięć o takich płotach zachowała się na Śląsku do dziś w postaci bardzo częstej nazwy miejscowej **Zôplocie** (ze **Zôplociô**; < za płotym).

© Grzegorz Wieczorek, Tôwarzistwo Piastowaniô Ślónskij Môwy DANGA

Jest to pierwsza wersja 13. wydania „Poradnika”. Uwagi oraz krytyka – a szczególnie poprawki i uzupełnienia (również dalsze przykłady) – są bardzo mile widziane. Dzięki nim każde wydanie będzie poprawiane i uzupełniane. Opis zastosowanej ortografii przesyłam na życzenie. Znasz kogoś, kto się interesuje sprawami języka Ślązaków i chciałby otrzymywać Poradnik regularnie? Daj mu/jej znać, niech przyśle swój adres e-mailowy.

Kontakt: grzegorz.wieczorek@slonskomowa.com